

Prof. Radosław Fiedler
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Poznań, 30 września 2023 r.

Recenzja

rozprawy Oliwii Piskowskiej

pt.: „Mocarstwa i ich rywalizacja w dyskursie publicznym w Kirgistanie (2001-2014)

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Andrzeja Wierzbickiego.

I. Temat Pracy

Zagadnienie rywalizacji mocarstw w regionie Azji Centralnej jest niezmiernie interesującym problemem badawczym. W 1991 r. po rozpadzie Związku Radzieckiego uzyskały podmiotowość państwa w regionie Azji Centralnej i wraz ze swoimi jeszcze nieokrzepłymi strukturami państwowymi oraz problemami gospodarczymi znalazły się od samego początku w orbicie wpływów ze strony różnych aktorów zewnętrznych. W latach 90-tych XX wieku trudno mówić o wyrazistej rywalizacji mocarstw. Region znajdował się nieco na uboczu polityki światowej, a Stany Zjednoczone Ameryki w tamtym czasie koncentrowały się bardziej na Bliskim Wschodzie. Państwa zachodnie nie posiadały spójnej strategii wobec regionu Azji Centralnej, raczej zwracano uwagę na potrzebę liberalizacji gospodarczej i demokratyzacji. Głównymi przeszkodami dla rozwijania różnych programów wsparcia były i są nadal autorytaryzm i łamanie praw obywatelskich oraz głęboko zakorzeniona korupcja.

Po 11 września 2001 r. doszło do zasadniczej zmiany polityki USA wobec regionu Azji Centralnej, a w szczególności Kirgistanu i Uzbekistanu, w których umiejscowione zostały amerykańskie bazy wojskowe będące logistycznym wsparciem dla operacji afgańskiej. W publicystyce jak i publikacjach zaczęto forsować koncepcję o nowej wielkiej grze mocarstw na obszarze Azji Centralnej. Większe zaangażowanie USA miało automatycznie doprowadzić do wzrostu wpływów „konkurentów” Waszyngtonu, czyli Federacji Rosyjskiej jak i Chińskiej

Republiki Ludowej. Biorąc pod uwagę, że „obecność” USA była powiązana z Afganistanem, dowodziła jedynie, że Waszyngton nie był zainteresowany rozbudowywaniem na stałe swojej obecności w regionie Azji Centralnej i poza różnymi rozproszonymi interesami o charakterze biznesowym lokowanym głównie w sektor energetyczny Kazachstanu, Waszyngton nie posiadał skonkretyzowanej strategii wobec Azji Centralnej.

Dlatego w odniesieniu do powyższych zagadnień, Autorka zaproponowała podjęcie niezmiernie interesującego problemu badawczego, a mianowicie spojrzenie na złożoną dynamikę stosunków międzynarodowych z dyskursywnej perspektywy elit politycznych Kirgistanu. Należy podkreślić, że Doktorantka bardzo trafnie sformułowała zadanie badawcze i w przekonujący sposób umieściła zakres badań w latach 2001-2014.

II. Zakres problematyki, hipotezy, pytania i metody badawcze

Na podstawie sformułowanej hipotezy, elity polityczne Kirgistanu jak i symboliczne (naukowcy i eksperci), z jednej strony postrzegały to państwo za biernego uczestnika „rywalizacji mocarstw”, z drugiej uznali, że prowadzenie wielowektorowej polityki najlepiej będzie służyć interesom Kirgistanu, co z kolei implikowało bardziej aktywny udział tego państwa w stosunkach międzynarodowych.

Tak określona hipoteza, choć poprawna jest dość złożona – może warto jednak rozbić jedną na dwie hipotezy szczegółowe. Natomiast trafne sformułowanie pytań badawczych umożliwiło uporządkowanie bogatego materiału badawczego. Przykładowo w jednym z pytań badawczych: „czy inne państwa przedstawia się jako mocarstwa – jeżeli tak, to w jaki sposób” – Doktorantka w toku badań nad dyskursem toczącym się w kirgistańskich elitach, uwzględniła także Turcję, która w ich narracji była postrzegana za wpływowego regionalnego gracza, co zostało potwierdzone w licznych przemówieniach prezydentów Kirgistanu.

W pracy zostało podkreślone, że analizie poddano blisko 500 przemówień i wypowiedzi z omawianego okresu 2001-2014. Doktorantka powołuje się na metodologię teorii ugruntowanej stosowanej do badań jakościowych. W ten sposób sformułowane zadanie badawcze jest dość ogólne, bowiem nie określono bardziej dokładnie procedury badawczej wraz z przykładami jej zastosowania. Najważniejsze, że Doktorantka przeprowadziła krytyczną selekcję obfitego materiału badawczego składającego się z przemówień, wypowiedzi oraz komentarzy przedstawicieli kirgistańskich elit politycznych

Dojrzałość naukowa Autorki przyczyniła się przeprowadzenia intrygującego wywodu, także spójnego pod względem merytorycznym jak i metodologicznym.

Bez wątpienia mocną stroną rozprawy doktorskiej stanowi wnikliwy przegląd dotychczasowych badań politologicznych poświęconych problematyce Azji Centralnej prowadzonych w Polsce jak za granicą. Na szczególną uwagę zasługuje dotarcie Doktorantki do miejscowych opracowań naukowych podczas licznych staży badawczych w Kirgistanie. Atutem jest staranność w definiowaniu kategorii naukowych. Autorka wykazała się także doskonałą znajomością procesów historycznych, ale także dyscypliną by jedynie nakreślić niezbędne tło historyczne w omawianiu bardziej współczesnych zagadnień.

III. Struktura pracy

Układ pracy składa się z pięciu problemowych rozdziałów, a mianowicie ze wstępu, oddzielnego wprowadzenia teoretycznego, zakończenia, aneksów oraz bibliografii. Taka konstrukcja pracy odpowiada określonego przez Doktorantkę problemowi badawczemu.

Wstęp standardowo zawiera najważniejsze kwestie takie jak hipoteza i problemy badawcze, rozbudowany przegląd dotychczasowych badań oraz kwestie terminologiczne jak i transliteracja. Wprowadzenie ma charakter teoriopoznawczy w których zaprezentowany został dyskurs jako kategoria społeczna i określone zostało znaczenie kontekstu w analizie dyskursu. Doktorantka także zaprezentowała trzech prezydentów Kirgistanu w omawianym okresie, którzy byli dostarczycielami badanego w pracy dyskursu. Wybór prezydentów w realizacji zadania badawczego jest jak najbardziej uzasadniony. Pewną trudnością było zapewne określenie elit symbolicznych, co miało wpływ do takiej klasyfikacji – liczba i jakość publikacji, widoczność międzynarodowa, prestiż instytucji naukowej czy think-tanku, czy też bliskość ośrodka władzy?

Rozdziały zostały ułożone w sposób problemowo-chronologiczny od pierwszego do czwartego dotyczą roli jaką odgrywają poszczególne mocarstwa wobec Kirgistanu w dyskursach kirgistańskich elit politycznych. Doktorantka znakomicie wywiązała się z tego zadania. Autorka dotarła do wypowiedzi elit politycznych, w których podkreślone zostały więzi pomiędzy Rosją a Kirgistanem zarówno w warstwie historycznej, „drugiego domu”, „ZSRR jako drugiej ojczyzny”, ale także określenie Moskwy w roli strategicznego partnera. Bardziej jako pytanie –czy w odniesieniu do publicznego dyskursu elit politycznych podejmowane były przez nie trudne tematy w jak np. manifestowane przez niektórych Rosjan wrogich postaw na

tle etnicznym wobec Kirgizów pracujących w Rosji i czy naruszyło to koncepcję „wspólnego domu”?

Równie interesująca jest część dotycząca USA. W dyskursie elit, Stany Zjednoczone Ameryki pokazane zostały jako ofiara terroryzmu, a zarazem w obecność wojskowa Amerykanów otworzyła nowe możliwości, a zarazem niosła za sobą wiele problemów, Z perspektywy elit kirgistańskich, USA były zarówno darczyńcą, wzorem demokracji, ale również prezentowane zostały jako prowodyr niestabilności. Ciekawą ilustracją w analizowanym dyskursie było powoływanie się przez przywódców Kirgistanu na osobiste relacje z prezydentami USA, co miało podwyższyć znaczenie, głównie na potrzeby polityki wewnętrznej. Udało się w tej części pracy pokazać pewną sprzeczność w badanym dyskursie poprzez z jednej strony okazywaną chęć bliższej współpracy z USA, a z drugiej nieukrywanych obaw wynikających ze zbyt instrumentalnego przez Amerykanów traktowania Kirgistanu.

Polityka ChRL wobec Kirgistanu w analizowanych dyskursach –to także tematyka niezwykle ciekawie omówiona przez Doktorantkę. Zwraca one uwagę, że w wypowiedziach elit, Chiny postrzegane były jako starożytna cywilizacja oraz podkreślano historyczne więzi z Kirgistanem. Chiny jako bezpośredni sąsiad to także granica, której przebieg był przedmiotem sporu politycznego. Kwestia ta została uregulowana w taki sposób, że przestała negatywnie oddziaływać na wzajemne relacje. W licznych wypowiedziach i przemówieniach elity polityczne podkreślały rosnącą rolę mocarstwowości chińskiej a także nie zabrakło wątków o nowym jedwabnym szlaku, który co interesujące był postrzeganych w kategoriach bilateralnych. Nie zabrakło wątków odnoszących się do relacji gospodarczych, postrzegania Chin jako pożyczkodawcy i podobnie do amerykańskich prezydentów – ważne było odwoływanie się do osobistych relacji z chińskimi przywódcami, przede wszystkim na potrzeby budowania pozycji wewnętrznej przez elity polityczne Kirgistanu. Chciałbym dowiedzieć się w tej części – czy w dyskursach pojawiły się także wątki, w których rosnąca mocarstwowość Chin mogłaby budzić obawy przede wszystkim ze względu na choćby och ekspansję gospodarczą i inwestycyjną choćby w ramach nowego jedwabnego szlaku. Ponadto – czy w komentarzach i analizach naukowców i ekspertów można znaleźć ukazanie roli Kirgistanu w Szanghajskiej Organizacji Współpracy i w czym istotnie jest dla tego państwa SzOW? W ostatnim rozdziale na s. 184 trudno się nie zgodzić z Autorką, że „dynamika relacji chińsko-rosyjskich w kontekście SzOW jest obecnie jednym z najważniejszych determinantów stosunków międzynarodowych w Azji Centralnej, ale jakie jest miejsce Kirgistanu w tej dynamice?

Najmniej rozbudowanym rozdziałem jest część dotycząca roli Turcji w Kirgistanie, która analizowana była z perspektywy regionalnego mocarstwa, relacji braterskich, a także jako lidera wspólnoty turkijskiej i symbolu cudu gospodarczego. Doktorantka trafnie podkreśliła, że w dyskursie kirgistańskich elit politycznych Turcja była stale obecna i prezentowana jako wpływowy gracz regionalny.

Ostatnią częścią pracy są rozważania przeważnie historyczne w których zaprezentowane zostały kategorie rywalizacji mocarstw w kontekście „wielkiej gry” i „nowej wielkiej gry” w regionie Azji Centralnej. Na uwagę zasługuje fakt, że w pracy słusznie podkreślono, iż praktycznie nie było inicjatyw oddolnych w ramach współpracy pomiędzy państwami regionu, jak już to raczej mamy do czynienia z inicjatywami zewnętrznymi, a nawet przeciwstawnych wizji takich jak *ruszkij mir* czy wspólnota turkijska. Autorka kilkakrotnie przypomina, że po 11 września 2001 r. bezpośrednie zaangażowanie USA zmieniło geopolityczną dynamikę regionu. Co istotne w tej części pracy zwrócono uwagę na różne wyzwania w dyskursywnym charakterze i podkreślone zostało, że elity kirgistańskie były świadome przeciwstawnych interesów pomiędzy największymi mocarstwami. Dlatego odpowiedzią według nich jest wielowektorowa polityka zagraniczna, a zatem prowadzenie bardziej zrównoważonej dyplomacji, służącej najlepiej interesom Kirgistanu i okazało się, że strategia ta była kontynuowana i to bez względu na zmianę urzędującego prezydenta.

IV Bibliografia

Rozważania zaprezentowane w dysertacji oparte zostały na imponującej bazie źródłowej, na którą składają się: monografie, rozdziały w książkach, artykuły naukowe, analizy i raporty, słowniki i leksykony, artykuły i źródła internetowe. Bardzo dokładnie w aneksie zostały zestawione źródłowe materiały łącznie 487 przemówień, notatek ze spotkań, wywiadów, artykułów, wykładów prezydentów Kirgistanu. Należy podkreślić, że zebranie tak obfitego materiału badawczego i jego opracowanie zasługuje na najwyższe uznanie. Ukazanie dyskursów prezydentów jest pogłębionym studium i udało się znakomicie odtworzyć sposób postrzegania i narracji na temat odbioru polityki mocarstw wobec Kirgistanu. Doktorantka dotarła do wielu opracowań, a przede wszystkim udało pokazać intrygujący obraz dynamiki stosunków międzynarodowych na którą wpływ ma także polityka mocarstw. Mimo obfitego materiału, należałoby bibliografie uzupełnić o publikacje profesora Tadeusza Bodio, który jest rozpoznawalnym badaczem zajmującym się od wielu lat problematyką systemów politycznych

w poszczególnych państwach Azji Centralnej, tak jak Sebastien Peyrouse z George Washington University.

V. Ważniejsze uwagi szczegółowe

1. Doktorantka precyzyjnie zdefiniowała kluczowe kategorie, które konsekwentnie zostały wykorzystane w zaprezentowanych wynikach badań. Autorka doskonale orientuje się w terminologii mającej zastosowanie w dyskursie naukowo-publicystycznym. Zdefiniowana na potrzeby pracy terminologia są jak najbardziej uzasadniona.

2. Każdy rozdział zwięźzony został podsumowaniem, a całościowe wnioski znajdują się w zakończeniu. Układ pracy w pełni odpowiada celowi badawczemu oraz tematowi określone w tytule rozprawy doktorskiej.

3. Na uwagę zasługuje erudycyjny charakter pracy – język jest zrozumiały i praca została dopracowana pod względem redakcyjnym. W ujęciu znajduje się bardzo niewiele edytorskich usterek, te które znalazłem – jedynie dwie: np. s. 89 „inferencji” powinno być interwencji, s. 113 „rezydenta” powinno być prezydenta. Doktorantka niezwykle sprawnie porusza się po złożonych zagadnieniach związanych z wielowymiarowym charakterem relacji pomiędzy omawianymi aktorami zewnętrznymi a Kirgistanem. Praca broni się pod względem faktograficznym i merytorycznym.

4. Zaprezentowane przez Doktorantkę wnioski badawcze zostały gruntownie uzasadnione. Należy podkreślić, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi nowe, a zarazem unikalne ujęcie problemu badawczego. W dotychczasowych badaniach ukazane zostały stosunki międzynarodowe albo systemy polityczne w regionie Azji Centralnej. Pogłębiona analiza bardzo bogatego materiału i umiejętność formułowania wniosków dowodzi bardzo sprawnego warsztatu badawczego, a także rozbudowanej świadomości teoriopoznawczej jak i wiedzy na temat procesów historycznych umożliwiających nakreślenie złożonych relacji pomiędzy kluczowymi aktorami zewnętrznymi a Kirgistanem, co zostało odzwierciedlone w zaprezentowanym i przeanalizowanym dyskursie toczącym się w ramach elit politycznych tego państwa.

5. Wybranie Rosji, USA, Chin i Turcji jako istotnych mocarstw oddziałujących w regionie centralnoazjatyckim ze szczególnym uwzględnieniem Kirgistanu jest jak najbardziej uzasadnione. W tym miejscu nasuwa się pytanie – dlaczego w dyskursach elit politycznych tego państwa nie uwzględnieni zostali inni istotni aktorzy zewnętrzni, tacy jak Iran, Arabia

Saudyjska czy Indie, a także Pakistan? Czy w zebranych materiale rola tych państw została nakreślona? Przykładowo monarchia saudyjska bardzo aktywnie wspiera proces reislamizacji Kirgistanu poprzez finansowanie budowania meczetów i fundacji promujących określoną wizję islamu. Iran natomiast ma także określoną agendę polityki zagranicznej także wobec regionu Azji Centralnej.

6. Autorce udało się zebrać i poddać krytycznej analizie imponujący materiał badawczy dotyczący odbioru ChRL, Rosji, USA i Turcji przez elity Kirgistanu. W tym miejscu pojawia się kolejne pytanie – czy w publicznym dyskursie poruszone zostały kwestie zagrożeń związanych z ekspansji gospodarczej Chin? Innym wątkiem jest kwestia wzrostu postaw ksenofobicznych i nacjonalistycznych wobec migrantów zarobkowych w Azji Centralnej przejawianych przez część społeczeństwa rosyjskiego. Ponadto biorąc pod uwagę mającą miejsce w 2008 r. agresję Rosji wobec Gruzji jak i początek 2014 r., czyli pierwsza faza agresji Rosji wobec Ukrainy – czy kwestie te miały wpływ na zmianę postrzegania Rosji przez elity polityczne jak i symboliczne Kirgistanu i czy zostało to w jakiś sposób zmanifestowane przez polityków i naukowców?

VI. Konkluzje

Wnioski sformułowane przez Doktorantkę przede wszystkim na końcu każdego rozdziału oraz zakończeniu są bardzo solidnie udokumentowane. Treść pracy dowodzi rozbudowanej świadomości teoretycznej i metodologicznej, a zatem dowodzi dojrzałości badawczej Autorki dysertacji. Intencją recenzenta jest, by zaprezentowane nieliczne uwagi, a przede wszystkim zadane pytania dały impuls bardzo ambitnej badaczce spojrzenia na jej pracę nieco z innej perspektywy.

Należy raz jeszcze podkreślić, że oryginalność tematyki badawczej i pokazanie mocarstw i ich znaczenia w dyskursie publicznym w Kirgistanie zostało ukazane w bardzo kompetentny sposób. Dlatego w tym miejscu pragnę jednoznacznie zarekomendować rozprawę doktorską pani Oliwii Piskowskiej do wyróżnienia, a także jej wydanie w formie monografii – co w opinii recenzenta jest w pełni uzasadnione, a także ze względu na nowatorskie ujęcie problemu badawczego, poszerzającego wiedzę politologiczną o regionie Azji Centralnej.

Podsumowując recenzję, stwierdzam, iż praca pani Oliwii Piskowskiej zasługuje na bardzo wysoką ocenę. Autorce udało się z powodzeniem zrealizować trudne przedsięwzięcie badawcze, co świadczy o jej dojrzałości badawczej. Recenzowana praca dowodzi

samodzielności prowadzenia pracy naukowej i jest istotnym wkładem do dyscypliny nauk o polityce i administracji i to zarówno w warstwie koncepcyjnej i teoretycznej. Jednocześnie uważam, że rozprawa doktorska całkowicie wypełnia wymogi określone w art. 187 ust. 1-3 z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r., poz. 742 z późn. zm.). Wnoszę o dopuszczenie pani mgr Oliwii Piskowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.